OIKEUSMINISTERIÖ

VASTINE

Lainsäädäntöneuvos Kirsi Pulkkinen 12.12.2018

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Hallituksen esitys laiksi esitutkintalain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 177/2018 vp)

Vastineena lakivaliokunnalle annettujen kirjallisten lausuntojen johdosta oikeusministeriö esittää seuraavaa:

1 Yleistä

Esityksessä ehdotettujen lainmuutosten tarkoituksena on panna kansallisesti täytäntöön direktiivi 2016/800 rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä.

Lausunnonantajat ovat suhtautuneet ehdotettuihin lainmuutoksiin pääosin myönteisesti ja pitäneet niitä direktiivin täytäntöönpanemiseksi tarpeellisina.

Jäljempänä kommentoidaan asiantuntijoiden lausuntoihin sisältyviä muutosehdotuksia ja yksityiskohtaisia huomautuksia.

2 Alaikäiselle epäillylle tehtävät ilmoitukset (4 artikla)

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia (jäljempänä *EOAK*) katsoo, että ei voida pitää erityisen luontevana, että kiinnioton ja mahdollisesti pidätyksenkin suorittanut poliisimies joutuu heti korostamaan nuorelle vapaudenmenetyksen jatkamisen kynnyksen erityistä korkeutta tai selostamaan vangitsemisen vaihtoehtoja. *Suomen Asianajajaliitto* toteaa, että direktiivin 4 artiklan mukaisiin tiedonsaantioikeuksiin pääseminen jää alaikäisten kohdalla suhteellisen teoreettiseksi pelkästään viranomaisten antamien kirjallisten tai suullisten tietojen perusteella, mikäli samalla ei varmisteta, että lapsi myös ymmärtää

hänelle annettavien tietojen sisällön ja pystyy arvioimaan, mitä ne tarkoittavat hänen kannaltaan. *Lapsiasiavaltuutettu* korostaa, että kaikki lapselle annettavat ilmoitukset ja informaatio on annettava lapselle ymmärrettävällä ja hänet saavuttavalla tavalla.

Oikeusministeriö: Direktiivin 4 artiklan 1 kohdan b alakohdan iii alakohdassa edellytetään, että alle 18-vuotiaalle vapautensa menettäneelle epäillylle ilmoitetaan oikeudesta vapaudenmenetyksen keston rajoittamiseen ja vaihtoehtoisten toimenpiteiden käyttöön, kuten direktiivin 10 ja 11 artiklassa säädetään. Sen vuoksi esityksessä ehdotetaan, että esitutkintalain 4 luvun 17 §:ää täydennettäisiin siten, että alle 18-vuotiaalle vapautensa menettäneelle olisi ilmoitettava kirjallisesti 1) siitä, että alle 18-vuotiasta epäiltyä ei saa vangita tai määrätä pidettäväksi edelleen vangittuna, elleivät painavat syyt sitä vaadi, sekä 2) käytettävissä olevista tutkintavankeuden vaihtoehdoista. Muutosehdotukset vastaavat direktiivin vaatimuksia.

Direktiivin 4 artiklan 2 kohta edellyttää, että artiklassa tarkoitetut tiedot annetaan lapselle selkeällä ja helposti ymmärrettävällä kielellä. Esitutkintaviranomaisen tulee kertoa lapselle hänen oikeuksistaan ja menettelystä lapsen kehitystaso ja ymmärtämiskyky huomioiden. Oikeuksista ilmoitettaessa tulee kiinnittää erityistä huomiota epäillyn henkilöön liittyviin seikkoihin, kuten nuoreen ikään tai henkiseen tilaan, jotka voivat vaikuttaa lapsen kykyyn ymmärtää hänelle annettujen tietojen merkitystä. Näin tulee toimia jo nykyisin annettaessa alaikäiselle epäillylle tietoja hänen oikeuksistaan voimassa olevan esitutkintalain 4 luvun 16 ja 17 §:n nojalla.

3 Alaikäisen epäillyn oikeus saada avustaja (6 artikla)

Suomen Asianajajaliiton mukaan sen varmistamiseksi, että lapsen oikeus avustajaan toteutuu käytännössä, esitutkintalakiin tulisi lisätä esitutkintaviranomaiselle velvollisuus ilmoittaa epäilystä myös avustajalle. Asianajajaliitto ehdottaa, että esitutkintalakiin lisättäisiin uusi säännös, jonka mukaan esitutkintaviranomaisen olisi varmistettava, että alaikäisen epäillyn kuulustelussa on läsnä avustaja, jollei tämä ole selvästi tarpeetonta. Asianajajaliitto katsoo, että tällainen säännös toteuttaisi parhaiten direktiivin tavoitteita avustajan käytön turvaamisesta alaikäiselle. Perusteluissa tulisi myös tarkemmin määritellä, milloin avustajan käyttö voisi olla selvästi tarpeetonta. Direktiivin 6 artiklan 6 kohdan mukaisesti arviointikriteerejä ovat esimerkiksi väitetyn rikoksen vakavuus, tapauksen monimutkaisuus sekä toimenpiteet, joita voidaan toteuttaa tällaisen rikoksen johdosta. Lisäksi huomioon tulisi ottaa epäillystä teosta mahdollisesti aiheutuva vahingonkorvausvelvollisuus. Perusteluissa olisi myös syytä mainita, ettei avustajan läsnäoloa voida katsoa selvästi tarpeettomaksi pelkästään alaikäisen omalla ilmoituksella siitä, ettei avustajalle ole tarvetta.

Oikeusministeriö: Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n 3 momentin mukaan alle 18-vuotiaalle epäillylle on määrättävä puolustaja viran puolesta, jollei ole ilmeistä, ettei hän tarvitse puolustajaa. Lain esitöiden mukaan alle 18-vuotiaalla rikoksesta epäillyllä on pääsääntöisesti

oikeus puolustajaan (HE 132/1997 vp s. 53). Esitutkintalain 4 luvun 10 §:n 3 momentissa säädetään, että tutkinnanjohtajan tai syyttäjän on tehtävä tuomioistuimelle esitys puolustajan määräämisestä rikoksesta epäillylle silloin, kun epäillylle on määrättävä puolustaja viran puolesta. Lisäksi esitutkintalain 4 luvun 10 §:n mukaan esitutkintaviranomaisen on selvitettävään rikokseen, rikoksen selvittämiseen ja asianosaisen henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen huolehdittava siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu hänen sitä halutessaan tai oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamisen sitä edellyttäessä. Asianosaisen henkilöön liittyvillä seikoilla tarkoitetaan esimerkiksi asianosaisen nuorta ikää (HE 222/2010 vp s. 200).

Oikeusministeriö katsoo, että edellä mainitut säännökset vastaavat direktiivin 6 artiklan vaatimuksia siitä, milloin epäillyllä lapsella on oltava avustaja rikosoikeudellisessa menettelyssä. Artiklan 6 kohdan nojalla avustajan käytöstä voidaan poiketa silloin, kun avustajan apu ei ole oikeasuhteista tapauksen olosuhteissa edellyttäen, että kunnioitetaan oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja että lapsen etu otetaan aina ensisijaisesti huomioon. Arvioinnissa on otettava huomioon väitetyn rikoksen vakavuus, tapauksen monimutkaisuus ja toimenpiteet, joita voidaan toteuttaa tällaisen rikoksen johdosta. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n 3 momentin poikkeusta puolustajan määräämisestä alaikäiselle epäillylle on tulkittava artiklan 6 kohdan mukaisesti. Kohdassa mainitut seikat tulee ottaa huomioon arvioitaessa tarvetta määrätä alle 18-vuotiaalle epäillylle puolustaja viran puolesta. Puolustajan määräämistä alaikäiselle ei voida pitää ilmeisen tarpeettomana pelkästään sen vuoksi, että alaikäinen itse ilmoittaa, ettei tarvitse puolustajaa.

4 Nuoren seuraamusselvitys (7 artikla)

Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetusta laista ehdotetaan kumottavaksi poikkeussäännös (4 §:n 2 momentti), jonka mukaan syyttäjän ei tarvitse tehdä seuraamusselvityspyyntöä, jos nuori rikoksesta epäilty on ulkomaan kansalainen ja hänen vakinainen asuntonsa on muualla kuin Suomessa.

EOAK ei ole vakuuttunut siitä, että direktiivin implementointi edellyttää edellä mainitun ulkomaan kansalaisia koskevan poikkeussäännöksen kumoamista ottaen huomioon direktiivin 7 artiklan 9 kohdassa jäsenvaltioille jätetty harkintamarginaali. Kohdan mukaan jäsenvaltiot voivat poiketa velvoitteesta tehdä yksilöllinen arviointi, jos tällainen poikkeaminen on perusteltua tapauksen olosuhteissa ja edellyttäen, että se on sopusoinnussa lapsen edun kanssa. EOAK:n mukaan myös reaaliset argumentit joka tapauksessa puoltavat vahvasti sitä, ettei säännöstä kumottaisi. Seuraamusselvityksen laatiminen saattaisi käytännössä ulkomaalaisen epäillyn kohdalla edellyttää pitkää matkustuskieltoa, kotiinpaluun ja oikeudenkäynnin viivästymistä taikka kotiinsa palanneen epäillyn luovuttamista Suomeen sellaisessakin tapauksessa, joka muuten soveltuisi käsiteltäväksi yhden kosketuksen periaatteella. EOAK:n mielestä säännöksen kumoamisen sijasta olisi

syytä pohtia, tulisiko nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain 8 §:n sanamuotoa selventää niin, että olisi selvää, ettei seuraamusselvitystä tarvita käräjäoikeudessakaan niissä tilanteissa, joissa syyttäjän ratkaisu olla pyytämättä seuraamusselvitystä ulkomaalaisesta epäillystä vastaa myös tuomioistuimen käsitystä asiasta. EOAK katsoo, että johdonmukaisuuden nimissä tuomioistuimella täytyy olla mahdollisuus ratkaista asia ilman seuraamusselvitystä vastaavissa tilanteissa, joissa syyttäjä on voinut jättää seuraamusselvityksen pyytämättä sillä perusteella, että kysymyksessä oli ulkomailla asuva ulkomaan kansalainen.

Myös *Helsingin käräjäoikeus* katsoo, että ulkomaan kansalaisia koskevan poikkeussäännöksen kumoaminen johtaisi käytännön ongelmiin. Käräjäoikeuden mukaan syyttäjä ei lähtökohtaisesti voisi nostaa syytettä tai ainakaan tuomioistuin ei voisi ryhtyä käsittelemään nuorta koskevaa rikosasiaa, jos seuraamusselvitys puuttuisi. Käräjäoikeus toteaa, että kansallinen laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä koskee myös täysi-ikäisiä, 18-20-vuotiaita rikoksesta epäiltyjä. Käräjäoikeuden mukaan Suomessa esimerkiksi turistina tai turvapaikanhakijana olleesta täysi-ikäisestä 18-20-vuotiaasta nuoresta rikoksentekijästä, joka on sittemmin poistunut maasta, seuraamusselvitystä ei käytännössä ole mahdollista laatia edes henkilöä kuulematta, koska viranomaisilla ei useinkaan ole mitään relevantteja tietoja asianomaisen henkilön sosiaalisista olosuhteista. Käräjäoikeuden mielestä olisi tarkoituksenmukaista, että poistettavaksi ehdotetun 4 §:n 2 momentin tilalle otettaisiin direktiivin 7 artiklan 9 kohtaa vastaava avoin säännös, jonka mukaan velvoitteesta yksilöllisen arvioinnin tekemiseen voitaisiin poiketa, jos tällainen poikkeaminen olisi olosuhteet huomioon ottaen perusteltua ja edellyttäen, että se olisi sopusoinnussa lapsen edun kanssa. Säännös olisi tällöin avoimempi ja antaisi tuomioistuimelle erilaisia käytännön ongelmia silmällä pitäen enemmän harkinnanvaraa kuin nykyinen, poistettavaksi esitetty, vain ulkomailla asuvia ulkomaan kansalaisia koskeva poikkeussäännös.

Valtakunnansyyttäjänvirasto (jäljempänä *VKSV*) kannattaa ulkomaan kansalaisia koskevan poikkeussäännöksen kumoamista. VKSV:n mukaan säännöksen kumoamisella ei liene juurikaan käytännön merkitystä. VKSV arvioi, että alle 18-vuotiaista rikoksentekijöistä, jotka ovat ulkomaan kansalaisia ja joilla ei ole vakituista asuntoa Suomessa, tehtävien seuraamusselvityspyyntöjen määrä tulee olemaan vähäinen. *Rikosseuraamuslaitos* pitää ulkomaan kansalaisia koskevan poikkeussäännöksen kumoamista tarkoituksenmukaisena. Rikosseuraamuslaitos pitää hyvänä sitä, että pyyntö seuraamusselvityksen tekemisestä saadaan jo syyttäjältä prosessin aikaisemmassa vaiheessa, koska seuraamusselvityksen laatiminen ulkomailla asuvan nuoren kohdalla on haasteellisempaa ja hitaampaa. Rikosseuraamuslaitoksen mukaan harkittavaksi ja mahdollisesti lainsäädännöllä ohjeistettavaksi tulee, korvataanko mahdollinen alaikäisen ja/tai hänen huoltajansa matka ulkomailta Suomeen seuraamusselvityksen laatimista varten.

Oikeusministeriö: Voimassa olevassa nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetussa laissa oleva ulkomaan kansalaista koskeva poikkeussäännös (4 §:n 2 momentti) on otettu lakiin, koska seuraamusselvityksen pyytämistä ei ole pidetty tarkoituksenmukaisena tilanteessa, jossa rikos

ei päädy suomalaisen tuomioistuimen käsiteltäväksi sen vuoksi, että henkilöä ei tavoiteta oikeuskäsittelyyn haastamiseksi (HE 172/2012 vp s. 4). Seuraamusselvityksen pyytämistä ei ole pidetty tarkoituksenmukaisena myöskään sen vuoksi, että muualla kuin Suomessa asuvasta ulkomaalaisesta nuoresta seuraamusselvitystä ei pääsääntöisesti saada laadittua, koska nuorta ei tavoiteta (HE 172/2012 vp s. 5). Niissäkin tapauksissa, joissa syyttäjä ei ole tehnyt seuraamusselvityspyyntöä, tuomioistuimen tulee nykyisin varmistaa, että seuraamusselvitys on käytettävissä tuomioistuinkäsittelyssä, jos tuomioistuin arvioi, että seuraamus on ankarampi kuin sakkoa.

Oikeusministeriö pitää syyttäjän pyyntöä koskevaa poikkeamismahdollisuutta ulkomaalaisen nuoren osalta direktiivin kannalta ongelmallisena, koska direktiivin mukaan yksilöllinen arviointi tulisi pääsääntöisesti tehdä ennen syytteeseen asettamista. Lisäksi nykyisen poikkeussäännöksen sanamuoto kattaa myös tilanteet, joissa ulkomaalainen nuori on Suomessa ja hänet voidaan vaikeudetta tavoittaa seuraamusselvityksen tekemistä varten, kuten esimerkiksi ulkomaalaisen nuoren ollessa vangittuna. Säännöstä voidaan pitää ongelmallisena myös sen vuoksi, että se asettaa vakinaisesti ulkomailla asuvat nuoret eri asemaan riippuen siitä, onko kyse Suomen vai esimerkiksi toisen EU-valtion kansalaisesta. Oikeusministeriö ei siten kannata syyttäjän pyyntöä koskevan poikkeusmahdollisuuden säilyttämistä laissa nykymuodossaan.

Kansallista lakia nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä sovelletaan henkilöön, jonka epäillään syyllistyneen rikokseen 15-20-vuotiaana. Kansallinen laki ei siten koske ainoastaan alaikäisiä rikoksesta epäiltyjä, vaan myös 18-20-vuotiaana rikokseen syyllistyneitä nuoria. Direktiivi edellyttää, että 7 artiklassa tarkoitettu yksilöllinen arviointi tehdään alle 18-vuotiaasta rikoksesta epäillystä. Direktiivin 2 artiklan 3 kohdan mukaan direktiiviä tai sen tiettyjä säännöksiä sovelletaan myös epäiltyihin, jotka olivat lapsia menettelyn kohteeksi joutuessaan mutta jotka ovat sen jälkeen täyttäneet 18 vuotta, jos direktiivin tai sen tiettyjen säännösten soveltaminen on asianmukaista ottaen huomioon tapauksen kaikki olosuhteet, muun muassa asianomaisen henkilön kehitystaso ja haavoittuvuus. Direktiivi jättää siten jäsenvaltioille kansallista lakia enemmän harkintavaltaa sen suhteen, miltä osin direktiivin 7 artiklan säännöksiä yksilöllisen arvioinnin tekemisestä sovelletaan 18-20-vuotiaana rikokseen syyllistyneisiin nuoriin.

Direktiivin 7 artiklan 9 kohdan mukaan jäsenvaltiot voivat poiketa velvoitteesta tehdä yksilöllinen arviointi, jos tällainen poikkeaminen on perusteltua tapauksen olosuhteissa ja edellyttäen, että se on sopusoinnussa lapsen edun kanssa. Johdanto-osan kappaleesta 40 ilmenee seikkoja, joita poikkeamista harkittaessa on otettava huomioon. Näitä ovat väitetyn rikoksen vakavuus ja toimenpiteet, joita voitaisiin toteuttaa, jos lapsen todetaan syyllistyneen kyseiseen rikokseen, sekä muut merkitykselliset tekijät, kuten se, onko lapsesta tehty äskettäin yksilöllinen arviointi rikosoikeudellisen

menettelyn yhteydessä tai voidaanko kyseinen asia käsitellä ilman syytteeseen asettamista.

Oikeusministeriö katsoo, että nykyiseen lakiin sisältyvät poikkeusmahdollisuudet seuraamusselvityksen tekemisestä (laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 3 § ja 5 § 4 momentti) muilta osin kuin edellä mainitun ulkomaan kansalaisia koskevan poikkeussäännöksen osalta ovat direktiivin 7 artiklan 9 kohdan mukaisia. Ottaen kuitenkin huomioon sen, että kansallista lakia sovelletaan kaikilta osin myös 18-20-vuotiaana rikokseen syyllistyneisiin nuoriin, oikeusministeriö pitää tarkoituksenmukaisena, että lakiin otetaan direktiivin 7 artiklan 9 kohtaa vastaava harkinnanvarainen mahdollisuus poiketa seuraamusselvityksen tekemisestä, kuten Helsingin käräjäoikeus ehdottaa. Oikeusministeriö näin ollen ehdottaa, että esityksessä kumottavaksi ehdotettu nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain 4 §:n 2 momentti muutetaan kuulumaan esimerkiksi seuraavasti:

”Pyyntöä ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos seuraamusselvityksen laatimatta jättäminen on perusteltua tapauksen olosuhteissa ja sopusoinnussa nuoren rikoksesta epäillyn edun kanssa.”

Oikeusministeriö katsoo, että ehdotetun momentin mukainen syyttäjän mahdollisuus jättää pyytämättä seuraamusselvitystä olisi tarpeen poikkeuksellisia tilanteita varten. Seuraamusselvityksen laatimatta jättäminen voisi olla nuoren rikoksesta epäillyn edun mukaista esimerkiksi, jos kyse olisi 18 vuotta täyttäneestä maassa lyhytaikaisesti oleskelevasta ulkomaalaisesta nuoresta, johon voitaisiin soveltaa ns. yhden kosketuksen toimintamallia, jossa esitutkinta, syyteharkinta ja asian vireillepano haastamalla tapahtuvat rikoksesta epäillyn ollessa esitutkintaviranomaisen luona. Tällöin nuori rikoksesta epäilty voitaisiin haastaa joko kirjalliseen menettelyyn tai ns. poissaolokäsittelyyn, jonka jälkeen hän voisi halutessaan palata kotimaahansa. Oikeusministeriö huomauttaa kuitenkin, että alaikäisten rikoksesta epäiltyjen osalta direktiivissä lähtökohtana on, että lapsen tulisi olla henkilökohtaisesti läsnä häntä koskevassa oikeudenkäynnissä. Johdantoosan kappaleen 60 mukaan jäsenvaltioiden olisi toteutettava asianmukaiset toimenpiteet lapsen kannustamiseksi olemaan läsnä häntä koskevassa oikeudenkäynnissä, mukaan lukien kutsumalla lapsi henkilökohtaisesti kuultavaksi oikeudenkäyntiin.

Oikeusministeriön käsityksen mukaan lähtökohtaisesti ei voitaisi pitää nuoren rikoksesta epäillyn edun mukaisena myöskään sitä, että ulkomailla vakinaisesti asuvan ja maasta poistuneen rikoksesta epäillyn pitäisi palata Suomeen seuraamusselvityksen laatimista varten.

Seuraamusselvityksen laatimatta jättäminen voisi poikkeuksellisesti olla momentissa tarkoitetulla tavalla perusteltua myös esimerkiksi silloin, kun

nuoresta rikoksesta epäillystä on vähän aikaa sitten tehty seuraamusselvitys eivätkä olosuhteet sen jälkeen ole muuttuneet.

Voimassa olevan nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain 4 §:n 1 momentin mukaan syyttäjän on pyydettävä Rikosseuraamuslaitosta laatimaan seuraamusselvitys, jos rikoksesta tai samalla kertaa käsiteltäviksi tulevista rikoksista on odotettavissa ankarampi rangaistus kuin sakkoa. Kun nuoren rikosta koskeva asia tulee vireille tuomioistuimessa, tuomioistuimen on lain 8 §:n 1 momentin mukaan tarvittaessa varmistettava, että seuraamusselvitys on käytettävissä tuomioistuinkäsittelyssä. Säännöksen perustelujen mukaan varmistaminen on tehtävä vain tarvittaessa eli jos tuomarin arvion mukaan teosta saatetaan tuomita sakkoa ankarampi rangaistus ja jos vastaajan arvioidaan syyllistyneen syytteen mukaiseen tekoon (HE 229/2009 vp s. 24). Jos syyttäjän pyyntöä koskevaa lain 4 §:ää muutettaisiin edellä ehdotetulla tavalla, tuomioistuimen olisi harkitessaan seuraamusselvityksen tarpeellisuutta vastaavasti arvioitava myös, onko seuraamusselvityksen laatimatta jättäminen perusteltua tapauksen olosuhteissa ja sopusoinnussa nuoren rikoksesta epäillyn edun kanssa. Seuraamusselvitystä ei tarvittaisi käräjäoikeudessakaan niissä tapauksissa, joissa seuraamusselvityksen laatimatta jättäminen olisi myös tuomioistuimen arvion mukaan perusteltua ja sopusoinnussa nuoren edun kanssa. Oikeusministeriön käsityksen mukaan voimassa olevan 8 §:n 1 momentin sanamuotoa ei siten ole tarvetta muuttaa.

Oikeusministeriö katsoo, että ehdotettu momentti myös selkeyttäisi tilannetta syyttäjän ja tuomioistuimen toiminnan kannalta, koska siitä nimenomaisesti ilmenisi, että momentissa tarkoitettujen kriteerien täyttyessä seuraamusselvitystä ei tarvitsisi pyytää.

5 Alaikäisen epäillyn kuulustelun tallentaminen (9 artikla)

Suomen Asianajajaliitto katsoo, että alaikäisen kuulustelun tallentamisesta kuvatallenteelle tai vähintään äänitallenteelle tulisi säätää laissa. Alaikäisen epäillyn kuulustelun tallentaminen tulisi säätää pääsäännöksi tai tästä tulisi vähintään mainita perusteluissa. Asianajajaliiton mukaan esitutkintalain 9 luvun 3 §:ssä tallentaminen on ainoastaan mahdollisuus.

Oikeusministeriö: Kuulustelutilaisuuden tallentamisesta ääni- ja kuvatallenteeseen säädetään esitutkintalain 9 luvun 3 §:ssä. Pykälän ensimmäisen virkkeen mukaan kuulustelutilaisuus saadaan ottaa kokonaan tai osittain ääni- ja kuvatallenteeseen. Pykälän toisen virkkeen mukaan kuulustelutilaisuus on tallennettava kokonaan tai osittain, jos siihen on asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten. Lain esitöiden mukaan kuu-

lusteltavan henkilöön liittyvä syy kuulustelun tallentamiseen voi olla esimerkiksi kuulusteltavan nuori ikä. Pykälän toisessa virkkeessä esitutkintaviranomainen siten velvoitetaan tallentamiseen sellaisissa tapauksissa, joissa esimerkiksi kuulusteltavan nuoren iän takia tallentamiseen on syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten. (HE 222/2010 vp s. 63 ja 228-229)

Direktiivin 9 artiklan 1 kohdan mukaan lapsen kuulustelut on tallennettava audiovisuaalisin keinoin, jos se on tapauksen olosuhteisiin nähden oikeasuhteista, ottaen huomioon muun muassa se, onko avustaja läsnä ja onko lapsi menettänyt vapautensa, edellyttäen, että lapsen etu otetaan aina ensisijaisesti huomioon. Oikeusministeriö katsoo, että esitutkintalain 9 luvun 3 §:n toisen virkkeen säännös täyttää direktiivin vaatimukset lapsen kuulustelun tallentamisesta audiovisuaalisin keinoin.

6 Alaikäisen vangitsemisen viimesijaisuus (10 artikla)

EOAK katsoo, ettei direktiivin implementointi välttämättä edellytä pakkokeinolakiin ehdotettuja säännöksiä, joiden mukaan alle 18-vuotiasta epäiltyä tai tuomittua ei saa vangita tai määrätä pidettäväksi edelleen vangittuna, elleivät painavat syyt sitä vaadi. Ehdotetut säännökset, mikäli niiden säätäminen ylipäätänsä katsotaan tarpeelliseksi, eivät saisi johtaa sellaiseen vastakohtaispäätelmään, että täysi-ikäisen epäillyn kohdalla vangitsemiselle ei vaadittaisi painavia syitä.

Poliisihallitus toteaa, että pakkokeinolain 2 luvun 13 §:n kohtuuttoman vangitsemisen kiellosta johtuen alle 18-vuotiaita ei ole käytännössä tähän mennessäkään vangittu tai pidätetty ilman painavia syitä. Poliisihallitus katsoo, että esitetty lisäys on kuitenkin direktiivin täytäntöönpanon myötä tarpeellinen. Poliisihallitus pitää säännöksen tulevan soveltamiskäytännön kannalta oleellisena sitä, että tarkoituksena ei ole tosiasiallisesti tiukentaa pidättämisen tai vangitsemisen edellytyksiä, vaan lisäys tehdään selvyyden vuoksi. *Helsingin poliisilaitos* toteaa, että käytännössä alle 18-vuotiaan vangitseminen on harvinaista ja vaatii paljon painavampia syitä kuin täysi-ikäisen kohdalla. Helsingin poliisilaitoksen mukaan pakkokeinolakiin ehdotettujen muutosten osalta tulee vielä nykyistäkin tarkemmin harkittavaksi, missä tilanteissa poliisi lähtee käynnistämään vangitsemisprosessia alle 18-vuotiaiden osalta.

Rikosseuraamuslaitos pitää muutosehdotuksia hyvinä. *Helsingin käräjäoikeus* pitää muutosehdotuksia lakiteknisesti selkeyttävinä. *Suomen Asianajajaliitto* pitää muutosehdotusta perusteltuna. Asianajajaliiton mielestä säännöksen perusteluissa voisi korostaa myös muiden lievempien pakkokeinojen ensisijaisuutta vangitsemiseen verrattuna yhdessä lastensuojelutoimenpiteiden kanssa.

Oikeusministeriö: Oikeusministeriö toteaa, että pakkokeinolakiin ehdotettujen alaikäisen vangitsemista koskevien säännösten (pakkokeinolaki 2 luku

11 ja 12 §) tarkoituksena ei ole tiukentaa alaikäisen vangitsemisen edellytyksiä nykyisestä. Alaikäisen vangitsemiselle on jo voimassa olevan pakkokeinolain nojalla korotettu kynnys, joka perustuu kohtuuttoman vangitsemisen kieltoa koskevaan säännökseen (pakkokeinolaki 2 luku 13 §). Lain esitöissä korostetaan alle 18-vuotiaan vapaudenriiston käyttöä viimesijaisena keinona ja vapaudenriiston mahdollisimman lyhyttä kestoa, koska vapaudenriisto voi vaikuttaa haitallisesti erityisesti nuoreen henkilöön (HE 222/2010 vp s. 248 ja 250). Esityksessä ehdotetaan, että tästä otettaisiin pakkokeinolakiin selvyyden vuoksi nimenomaiset säännökset. Säännökset vastaavat direktiivin 10 artiklan vaatimuksia alle 18-vuotiaan epäillyn vangitsemisen ja tutkintavankeuden keston osalta.

Ehdotetut säännökset otettaisiin lakiin myös sen vuoksi, että direktiivissä edellytetään, että lapselle ilmoitetaan oikeudesta vapaudenmenetyksen keston rajoittamiseen (4 artiklan 1 kohdan b alakohdan iii alakohta).

7 Yksityisyyden suoja (14 artikla)

Suomen Asianajajaliiton mukaan alaikäisten epäiltyjen kuulusteluista tehtyjä videotallenteita ei käytännössä luovuteta edes avustajille kuin poikkeustapauksissa. Asianajajaliitto esittää pohdittavaksi sellaista esitutkintalain täsmennystä, joka tosiasiassa toteuttaisi kuulustelutallenteen luovuttamisen esitutkinnassa avustajaksi kelpoiselle avustajalle. Ainakin perusteluissa voisi todeta, että varsinkin epäillyn avustajan on pääsääntöisesti saatava tallenteesta kopio käyttöönsä.

Oikeusministeriö: Direktiivin 14 artiklan 3 kohdassa edellytetään, että epäillyn lapsen kuulustelusta tehtyjä tallenteita ei levitetä julkisesti. Voimassa olevan esitutkintalain 9 luvun 7 §:n 2 momentin mukaan ääni- ja kuvatallenteesta tieto voidaan antaa vain luovuttamalla tallenne esitutkintaviranomaisen luona nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvän henkilön yksityisyyden suojan loukkaamiseen. Oikeusministeriö katsoo, että säännös täyttää direktiivin vaatimukset lapsen yksityisyyden suojaamisesta. Säännöksen mahdolliset muista syistä johtuvat muutostarpeet jäävät direktiivin vaatimusten ulkopuolelle eikä niitä sen vuoksi ole tämän hankkeen yhteydessä ollut mahdollista arvioida.